

latnevek helyesírását. E helyesírási szabályzat megírásában 40 tudományos kutató (zoológus és nyelvész) vett részt, köztük a legnevesebb nyelvészprofesszorok, mint Pais Dezső, Bárczi Géza, sőt a Magyar Tudományos Akadémia Helyesírási Bizottságának elnöke, Benkő Lőránd is. Az Akadémia kiadásában 1958-ban megjelent „A Magyar Állatnevek Helyesírási Szabályai” címmel a magyar állatnevek helyesírási szabályzata.

A szabályzat meghatározza a nemi és faji nevek írásának szabályait. Így a 4. pontban meghatározza az összetett nemi nevek írásával kapcsolatban, hogy ha az előtag melléknév és 6 szótagnál nem hosszabb egybeírandó a nemi névvel. Például: „vízibolha”, „réti-héja”, „keresztespók”, „meztelencsiga”, „varangyosbéka”, „szarvasbogár”, „víziló”, „földikutyá”. A nemi névvel egybeírt melléknéves állatnevek mind nemi nevet jelentenek.

A faji jelzős fajnevek írását abban az esetben, ha a faji jelző melléknév a 17. pont határozza meg. Nevezetesen: *különírandó a melléknév mint faji jelző a nemi névtől akár egyszerű, akár összetett a melléknév vagy a nemi név.* Például: „dolmányos varjú”, „erdei sikló”, „éti csiga”, „földi rinya”, „fürgő gyík”, „szirti sas”, „zöld küllő” stb. (Természetesen más a szabály az egybe-, illetőleg a különíráshra, ha a faji jelző főnév. Ez a probléma azonban jelenleg nem tartozik a felvetett kérdéshez.)

A faji jelző különírása a tudományos kétneves nevezéktan (binominalis nomenclatura) elvén alapszik. A nemi névtől különírt melléknév mint faji jelző (mint pl. a „földi” melléknév) a faj megnevezésénél a tudományos kétneves nomenclatura „nomen specificum”-ának felel meg. Jelen esetben: a faj tudományos neve „Lumbricus terrestris”. A nemi név: „Lumbricus” magyarul „giliszta”. A *nomen specificum*: a „terrestris” a magyar faji névben a „földi” faji jelző.

A magyar állatnevek helyesírási szabály-

zatából kitűnik, hogy *ha a faji jelző melléknév, az minden esetben különírandó a nemi névtől.* Ebből a meghatározásból viszont az következik, hogy *a melléknévi faji jelző csakis a nemi névtől különírva jelöl fajt.* Ha tehát a „földi” melléknév a nemi névvel (a „giliszta” kifejezéssel) egybe van írva, a rendszertani kifejezés nem a fajra vonatkozik. A „földi giliszta” megnevezésben a „földi” jelző csak a nemi névtől különírva jelzi a Lumbricus terrestris fajt. Összegezve tehát megállapíthatjuk, hogy a „földi giliszta” *rendszertani megjelölés nem fajt jelöl, ha a fajt akarjuk megnevezni, akkor a melléknévi „földi” jelzőt külön kell írni a nemi névtől.*

Azt hiszem ezzel világos választ sikerült adnom a címben felvetett kérdésre.

A „földi giliszta” faj nevének helyes írásával kapcsolatosan nem lehet eltérni azokat a könyveket, tankönyveket (pl. a főiskolai tankönyvet), amelyek a magyar állatnevek helyesírási szabályzatának kiadása előtt jelentek meg, hiszen ez a kérdés akkor még nem volt tisztázott. Feltétlenül elmarasztalandó azonban az általános iskolai reformtankönyv és az új gimnáziumi tankönyv. Súlyos hiba ugyanis, hogy a tankönyvírók és lektorok a faj nevének írásánál nem vették figyelembe az akadémiai helyesírási szabályzatot és ennek következtében egy gazdaságilag igen jelentős faj magyar nevét helytelenül, sőt össze-zavartan tanítják, valamint a faj magyar nevének írásában megzavarják a tanárokat.

Jósa Zoltán
főiskolai adjunktus

HELYESBÍTÉS. Lapunk 4. évfolyamának 4. számában a 295. oldalon tördelési hiba folytán a közölt cikk címe helytelenül szerepel. A helyes cím: Év végi helyesírási felmérés az általános iskola IV. osztályában. E cikk 14. pontjában „Kétjegyű” szó helyett „Egyjegyű” a helyes szó.

SZEMLE

„NACSAJNAJA SKOLA”
(1964. 5. szám)

A Szovjetunióban megjelenő folyóiratok közül, az általános iskolai oktató-nevelő munka kérdéseivel módszertani vonatkozásban, a „Nacsalnaja Skola” (Általános Iskola) c. módszertani folyóirat foglalkozik.

A „Nacsalnaja Skola” ez évben már 32. évfolyamát jelenteti meg, tehát 1932 óta rendszeresen és igen színvonalasan foglalkozik az

általános iskolai tantárgyakkal kapcsolatos módszertani problémákkal. A folyóiratnak igen nagy érdeme, hogy a szovjet nép előtt álló feladatokat, nevezetesen a kommunizmus építésével kapcsolatos feladatokat, az SZKP XXII. kongresszusa szellemében összekapcsolja az általános iskolai oktató-nevelő munka kérdéseivel.

A folyóiratban megjelenő elméleti cikkek és tanulmányok az iskola és az élet állandó kapcsolatának szükségességét szem előtt tartva

konkrét útmutatásokat nyújtanak az általános iskolákban tanító pedagógusok számára. A folyóirat tematikusan, a tanév egy-egy időszakában fő feladatai köré csoportosítja elméleti és módszertani útmutatásait, s így az „Oktatás és nevelés” c. elméleti rovata mellett több, az aktuális feladatoknak megfelelő rovatot találunk: „A tanév elején”, „A tanév végén”, „A tanulók nyári foglalkoztatása”, „Nyári munka az úttörőtáborokban” stb. — Ezekben a rovatokban több, a témának megfelelő módszertani tanulmányt találhatunk. A legjobb módszerekkel tanító tanárok tapasztalatait a folyóirat rendszeresen leközli a „Legjobbakk között”, valamint a „Tanár fóruma” rovataiban. Ezenkívül igen színes, mondhatni állandó jellegű rovatai a folyóiratnak: „A tanár naptára”, melyben évfordulokhoz, ünnepekhez találhatunk anyagot, „Könyvespolc”, melyben pedagógiai, lélektani s egyéb könyvek ismertetését találjuk, megjelölve azt is, hogy milyen szakos pedagógusok számára ajánlott. Ugyancsak hasznos segítséget nyújt a folyóirat olvasóinak a „Konzultáció”, valamint az „Önképzés elősegítése” rovat.

Az SZKP XXII. kongresszusán elfogadott új program megítéző, s egyben nehéz feladatot bízott a pedagógusokra: a kommunista személyiség kialakítását. Az oktató-nevelő munka folyamatában, az eszmei nevelés területén, a tudományos világnézet kialakítása terén igen nagy jelentősége van a tanulók ateista nevelésének, a vallásos nézetek elleni következetes harcnak.

A „Nacsalnaja Skola” (Általános Iskola) című szovjet módszertani folyóirat 1964. májusi számában, K. P. Kindrat, a Rovnói Tanárképző Főiskola pedagógiai tanszékének vezetője, az ateista nevelés kérdéseivel foglalkozik:

„A kisiskolások tudományos-ateista nevelése” c. tanulmányában. A tanulmány szerzője, az ateista propaganda szükségességét, valamint az iskolákban folyó ateista propaganda hiányosságait elemezve, egyben választ ad arra a kérdésre is, hogy mit kell tenni a hatékony ateista nevelés érdekében.

Az iskolába lépés első pillanataitól kezdve el kell kezdeni a tanulók ateista nevelését. A tanítónak különös figyelmet kell fordítani arra, hogy megelőzze a vallásos nézetek, babonák elterjedését a gyerekek körében. Ez érthető is, hiszen a kisiskolás korú gyerekek tudata még nem annyira fejlett, hogy határozottan szembe tudnának helyezkedni a vallásos nézetekkel, előítéletekkel. A vallásos képzetlenségek ugyanolyan reálisnak tűnnek a tanulók tudatában, mint a valóság természeti jelenségei, például a mennydörgés, villámlás, eső, szivárvány és sok más számukra még meg nem magyarázott jelenség.

Amennyiben az iskolában nem folyik tudományos és rendszeres ateista nevelés, úgy a vallási irrealitás és a reális valóság közötti egyenlőség, morálisan nagy kárt okoz a gyerekek tudatában. „Éppen ezért, a vallásos nézetek elleni harcot akkor kell elkezdeni, abban a periódusban, amikor a gyerekek megtanulnak gondolkodni, összehasonlításokat tenni és következtetéseket levonni, egyszóval akkor, amikor tudományos világnézetük formálódik.”

A szerző a továbbiakban, az ateista neveléssel kapcsolatos hiányosságok feltárása során megállapítja, hogy a Szovjetunióban több mint 160 millió ember (a lakosság kb. 80 százaléka) már az Októberi Forradalom után született, szovjet iskolákba járt, nagy többségük ifjúsági szervezeteknek is tagja volt, mégis hatottak a vallásos nézetek egyes emberek tudatára. Ez jórészt annak tulajdonítható, hogy a tanárok egy része csak az ismeretek elsajátításával törődött és nem gondoskodott kellően a tanulók tudományos világnézetének formálásáról. Sok iskolában formális ateista nevelést folytattak, melyre az általános iskolák osztályprogramjában két-három frázist utalt és emlékeztetett.

Az ateista nevelés elhanyagolásának komoly következményeire utal Kindrat többek közt, amikor leírja, hogy Csernyigov-terület egyik iskola-internátusában, a múlt évben beiratkozott 32 első osztályos közül 15 járt templomba, tudott imádkozni és vett részt úgynevezett „titkos szent áldozaton”, öten közülük keresztet is hordtak. A fiatal gyerekek körében a babonás jelekbe vetett hit, a vallásos ideológia előfutára, a vallás feltétlen velejárója, ami sok esetben sajnos elkerüli a nevelők figyelmét. A nevelési hibák mellett a szerző elmarasztalja az általános iskolákban használt tankönyveket is, mivel ezek nem szolgáltattak elegendő konkrét anyagot az ateista nevelés számára. Kevés az olyan olvasmány és elbeszélés, amelyben lelepleződné a vallásos ideológia.

A hibák elemzése után a szerző az ateista nevelés lehetőségeit és módszereit ismerteti, amelyek elősegítik:

„hogy gyerekeink, mint meggyőződés ateisták távozzanak el az iskola falai közül.”

Ennek érdekében az általános iskolai ateista nevelés számára több segítséget kell nyújtani. Elsősorban az általános iskolai programnak kell konkrét útmutatásokat tartalmaznia, hogy a tanulók életkori sajátosságainak megfelelően milyen anyagok alkalmasak az ateista nevelés számára. Ezenkívül a programot kiegészítő módszertani útmutatónak, az iskolai oktató-nevelő munka módszerein kívül segítenie kell az osztályon és iskolán kívüli ateista nevelést is. Ugyancsak fontosnak tartja a szerző, hogy a pedagógusképző intéze-

tekben, tudományos-ateista tanszékek működjenek, amelyek kellő módon előkészítik a tanárjelölteket az ateista nevelés feladatainak elvégzésére.

Ami a pedagógusok munkáját illeti, elsődleges feladat a vallásos nézetek, babonák kialakulásának megelőzése, mivel a tanulók átnevelése főleg felsőbb osztályokban már nehezebb feladat. A nevelő, már az iskolába járás első hetében el tudja kezdeni a vallásos nézetek feltárását. Megfelelő beszélgetés során, miután bemutatta a tanulóknak az iskolát és az osztályt, ahol tanulni fognak, azt a feladatot adja a tanulóknak, hogy most ők sorolják fel otthonuk berendezését.

A gyerekek, otthonuk berendezési tárgyait felsorolva, a családi képek, festmények mellett az ikonokat, a szentképeket is megemlíti. Így a nevelő a további beszélgetés helyes irányításával meggyőződhet arról, hogy a tanulók milyen vallási képzetekkel jöttek az első osztályba. Vagy, — a tanár történetet olvas fel, amelyben arról is szó esik, hogy vihar alkalmával nagy mennydörgés közepette villám csapott egy fába és felgyújtotta azt. A megbeszélés során, az egyik kislány megjegyezte, hogy ez „isten büntetése” volt. A további beszélgetés során felszínre kerültek a tanulók babonás és vallási képzetei, s így a tanár támpontot kapott a gyerekekkel történő közös és egyéni ateista neveléshez.

Az eredményes nevelőmunka érdekében, a vallás tekintélyével, az iskola, a tanár és az úttörőszervezet tekintélyét kell szembeállítani. A közösség nevelőerejét, beleértve az iskola munkáját is, fel kell használni az egyén nevelése érdekében. A tapasztalatok azt bizonyítják, hogy ha a gyereket már kisiskolás korában kiszabadítjuk a vallás befolyása alól, akkor később már nem kerül a vallásos ideológia hatása alá.

Az általános iskolákban, az oktató-nevelő munka folyamatában, az ateista nevelés fő feladata — „a tanulók tudományos világnézetének formálása és a tanulók kommunista erkölcs szellemében történő nevelése.”

A tanárnak el kell érnie, hogy a tanulók már elemi fokon is megértsék, hogy a környező világ jelenségei meghatározott kölcsönhatásban állanak egymással, hogy a növény- és állatvilág között is kölcsönhatás van, s hogy a természet gazdája az ember. Kindratov kiemeli, hogy egy alapvető gondolatot kell hogy a tanulók megértsenek és a tudatukba véssenek: „minden az emebtről függ, az ember értelmétől és munkájától”. (Elemi fokról van szó, ahol az objektív törvények szerepéről és jelentőségéről, az ember és az objektív törvények kapcsolatáról még nemigen lehet fejtegetésekbe bocsátkozni. R. B.)

A továbbiakban a tanulmány szerzője hangsúlyozza, hogy az általános iskolában nem

a „szentírás” dogmáinak bírálatát kell elvégezni, melyeket a tanulók maguk sem ismernek, hanem a természetről és a társadalomról, az ember természetátalakító szerepéről kell helyes, világos fogalmakat kialakítani. A vallás mélyreható elemzése helyett a vallásos, misztikus történetekkel, babonákkal csak annyit kell foglalkozni, amennyi meggyőzően elegendő ezek felszámolásához.

Igen lényeges, hogy az ateista nevelés során nem elegendő csak a tanulók értelmére hatni. Amennyiben a nevelőnek sikerül megfelelő módon a tanulók érzelmi szférájára is hatást gyakorolni úgy az ateista nevelés kellő eredményt ér el.

„A tanulókat meg kell győzni és nem arra kényszeríteni őket, hogy mint a papagájok, számukra idegen szavakat ismétljenek” — mondotta Krupszkaja. Különösen vonatkozik ez az ateista nevelésre. A vallás szerint, a hit független a tudománytól, az istenhit lényegében több és erősebb a tudománynál, mivel „az igazságot ott tárja fel, ahol a tudomány erőtlenné válik”. Innen válik világossá, hogy miért támaszkodik a vallás első sorban az ember érzelmeire, s azon keresztül hálózza be a vallás kötelékeivel. A kisiskolás korú gyermekekre is első sorban, miszticizmusával, legendáival, s nem utolsó sorban a természeti jelenségekkel szemben erőtlén, isten akaratanak kiszolgáltatót ember ábrázolásával, az istentől való félelem érzetének kialakításával hat a vallás.

Az ateista nevelés során, különösen kisiskolás tanulóknál, lényegesen könnyebb és egyszerűbb a tanulók érzelmeire hatást gyakorolni, mint az értelmükre hatni. A gyerekek élénken reagálnak arra, ami jó és arra is, ami rossz. A népszerű-tudományos és művészeti ateista irodalom felhasználásával a tanár érzelmi vonatkozásban is negatív érzelmi viszonyulást tud kialakítani a vallás iránt, s eredményesen tudja felszámolni a tanulók tudatában kialakult tévhiteket, mint a pokol és a mennyország, angyalok és ördögök, szentek csodatételei, misztikusan értelmezett természeti jelenségek és így tovább. A vallásos képmutatás leleplezésére, igen alkalmasak például az inkvizíció történetei, amelyek arról számolnak be, hogy a „szent” emberek „isten nevében”, milyen kíméletlen eszközökkel, kínzásokkal és végső esetben lobogó máglyával terjesztették az istenhitert és harcoltak az eretnekek, valójában az emberi haladás képviselői ellen.

Giordanó Brunó, Galileo Galilei és sok más tudós életének és munkásságának ismertetése, az egyház napjainkig is reakció szerepének szemléletes bemutatása mind érzelmi, mind érzelmi vonatkozásban alkalmas anyagalul szolgál az ateista nevelés számára.

Természetesen, a gyermekek értelmi erőinek fejlődésével, a második jelzőrendszer fejlődésével és tökéletesedésével lépést tartva, a tanulók tudatára is hatni kell, fokozatosan kialakítva materialista világnézetük alapjait.

Az értelmi és az érzelmi nevelést párhuzamosan, egymást feltételezve kell végezni az eredményes ateista nevelés érdekében. A szerző az értelmi és az érzelmi nevelés összekapcsolására példákat hoz a szovjet általános iskolák tankönyveinek anyagából, majd befejezésül megállapítja: „A szovjet iskola, amely a gyerekeket a kommunista társadalom számára, az életre és a munkára neveli, a válás elleni harc centrumává kell hogy váljék, s falai közül a tanulóknak, mint meggyőződéses ateistáknak, a kommunista társadalom aktív és harcos építőinek kell eltávozniuk.”

„Nacsalsnaja Skola”, 1964. 5. sz.

Riesz Béla

Szemere Gyula:

HELYESÍRÁSI SEGÉDKÖNYV (4. kiadás)

Magyartanításunk mindmáig csupán részben megoldott kérdése helyesírás-tanításunk. Sok évtizedes sikertelen vagy részben sikeres tanári fáradozás ellenére még ma sem megnyugtató ifjúságunk helyesírása. Pedig helyesírási rendszerünk 1922 óta lényegében nem változott. Mégis sok, magát műveltnek tartó felnőtt is elnézően vagy lenézően bólint, ha a helyesírás kérdései szóba kerülnek. Pedig „*a helyesírás nem luxus, nem öncélű dísz, amelyet a nyelvészek találtak ki a nem nyelvészek bosszantására, hanem olyan tudnivalók összessége, amelyek nélkülözhetetlenek minden író-olvasó ember számára*”.

A fenti mondatot Szemere Gyula most 4., átdolgozott kiadásban megjelentetett kitűnő könyvéből idézzük.

E rövid recenzió nem engedi meg, hogy a könyvet jelentősége mértékében ismertessük, de kötelezi a szemlélt arra, hogy nyomatékosan felhívja rá mindazok figyelmét, akik e hazában az ált. isk. felső tagozatában szakosítva vagy anélkül anyanyelvet oktatnak. *Nélkülözhetetlen* mindnyájunk, sőt — meg merjük kockáztatni —, mindenféle szakot tanító ált. isk. nevelő számára.

Mi teszi ilyen fontossá?

A 190 lapos kiadvány első harmada talán a legteljesebb helyesírás-tanítási módszertani munka. A helyesírás-tanítás tervezése az 1. osztálytól a 8.-ig (helyesírási tanmenet, helyesírási norma), *alapvető követelményei, módszeres eljárásai és maga a helyesírási óra* olyan tüzetesen, sok éves gyakorló tanári, tankönyvírói és metodikusi tapasztalatok gazdagságában megírt tankönyvünk, amelyet

mindennap használva óriási segítséget kap a nevelő az eddig sok esetben egyhelyben mozgó, kevés eredményű helyesírás-tanító munkájában.

Szemere e 4. kiadású segédkönyve 2. felében ugyan a korábbi kiadásokéval nagyjából azonos gyakorlatokat közöl, de ezeket ezúttal *osztályokra bontva, a reformtanmenettel koordinálva* nyújtja, az új tantervi tananyag-struktúrához igazodva rendezve; a kitűnő „gyakorlatok”-at *folymatosan* sorszámozza. Új még az is e kiadásban, hogy az utolsó lapokon a gyakorlószövegek címmutatóját is közli, s ezzel egyben a gyakorlatok *tematikája* tekintetében is kitűnő útmutatást ad.

Sok-sok megszívlelendő tanácsa közül — helyszükre miatt — csupán kettőt emelünk ki.

Kifejti, milyen káros hatású növendékeink amúgy is gyenge helyesírási készségének fejlődésére a *felesleges írásbeliség, a túlméretezett táblavázlat és a jegyzetelés*.

A másik: „*A nevelőtestület megbonthatatlán elvi egysége a helyesírás-tanítás eredményességének legfőbb feltételei közé tartozik. Szerte az országban igen sok helyen találunk szebbnél szebb és eredményesebbnél eredményesebb példákat a kollektív nevelői ráhatásnak ezen a területén is, de — sajnos — nagyon sok ellenkező jelenséget is tapasztalunk... A közöny... egész anyanyelvi oktatásunk eredményességét veszélyezteti. ... a nevelőtestület egységes eljárása nem azt jelenti, hogy helyesírásra a magyar szakos tanárok helyett az iskola többi nevelőjének kell megtanítania a gyermekeket. ... Tarthatatlan állapot azonban, hogy azokat az eredményeket, amelyeket a magyarórákon nagy fáradtsággal érünk el, az iskola többi óráján lerombolja a nemtörődomség”.*

Kívánatosnak érezzük, hogy e nagyon hasznos kiadvány legalábbis minden magyarszakos kartársunk kezében állandóan ott legyen. (Tankönyvkiadó, 1964.)

Somjai László

Csánk István—dr. Göndöcs László:

AZ ÁBRÁZOLÓ GEOMETRIA MÓDSZERTANÁNAK NÉHÁNY KÉRDÉSE

Az ipari termelés munkafolyamatainak nagyfokú gépesítése, az automatizálás követelményei azt az igényt támasztják az iskolai oktatással szemben, hogy a tanulókkal ismertesse meg a különböző szakmák elméletének alapjait. Ezeknek a sajátos tárgyaknak a tanítását segítik elő az ábrázoló geometriai ismeretek. Ez az oka annak, hogy ma egyre többen tanulnak és többen tanítanak ábrázoló geometriát — írják a szerzők munkájuk bevezető részében.

Mindennek ellenére e könyv kiadásáig még sem jelent meg magyar nyelven olyan munka, amelyik a szaktanárok ábrázoló geometria tanításával kapcsolatos tapasztalatait összegyűjtötte volna.

A könyv terjedelmének korlátozottsága miatt nem törekedhetek a szerzők teljességre: a tárgy tanításának kérdései közül csak a leglényegesebbekkel foglalkoznak.

Az első fejezetben az ábrázoló geometria oktatásának alapvető célkitűzéseit, tanítási és — terjedelmében is legbővebben — nevelési feladatait elemzik nagy részletességgel. Rámutatnak ezeknek a feladatoknak a gyakorlattal, a mindennapi életünkkel meglévő kapcsolataira, a tárgy jelentőségére a dialektikus materialista világnézet kialakításában. Itt említjük meg a könyv egyik eléggé ki nem emelhető érdemét — ami minden fejezetben következetesen megvalósul —, hogy nem légszenek meg a szerzők az általános, elvi elemzéssel, hanem a megállapításaikat gyakorlati példákkal, konkrét feladatok megoldásának analíziséhez adott tanácsokkal szemléltetik.

A második fejezetben a tanítás módszerének általános elveit tárgyalják. Hangsúlyozzák, hogy az ábrázoló geometriát a szemléletéből szerzett tapasztalati tényanyagra építve, de csak matematikai elemzés alapján lehet értelmesen, eredményesen, a gyakorlat számára hasznosan tanítani. Vizsgálják a térszemlélet fejlesztésével kapcsolatos hiányosságokat, továbbá azokat a lehetőségeket, amiket az általános iskola I. osztályától kezdve a tantervi anyag (főleg matematikai és rajzi) nyújt a tanulók térszemléletének fejlesztésére, majd pedig az eleven térszemlélet kialakítását elősegítő tennivalókat foglalják össze. Előnyös, könnyen olvasható geometriai jelöléseket alkalmaznak. Ebben a fejezetben ismertetik, illetve sorolják fel a legfontosabb szemléltető eszközöket is.

A harmadik fejezetben a szerzők az ábrázoló geometria tanításának módszerét meghatározó objektív tényezőket elemzik, majd pedig ismertetik a két általánosan használt eljárás — a közlés és megbeszélés — alkalmazását. Az utóbbinál kiemelik a tanár átgondolt, megtervezett kérdéssorozatának fontosságát. A megbeszélő módszer alkalmazását számos feladat megoldásának párbeszédes feldolgozásával teszik szemléletessé. Külön pontban foglalkoznak a szerzők a tanulókkal való kapcsolat és bánásmód kérdéseivel és a tanítási órák tervezésével is.

A negyedik fejezetben a várható tantervi anyag alapvető tárgyköreiből feldolgozását adják. Nem a tananyagot tárgyalják, hanem a tananyag tanításához szükséges szempontokkal foglalkoznak. Részletesen kitérnek a feladatok térbeli megoldásának szükségessé-

gére. A javasolt módszerek csak mint egy lehetséges módszertani megoldást ajánlják. A jelenleg érvényben levő tankönyvek anyagát kiegészítve, elemi úton meghatározzák az ellipszis tengelyeinek végpontjaihoz tartozó *simuló körök* középpontját és sugarát. Foglalkoznak az axonometrikus ábrázolás, a kőtás projekció és a centrális vetítés alapjainak tanításával is.

Az ötödik fejezetben ismertetik az ábrázoló geometria keletkezését és röviden áttekintik fejlődését.

A szerzők terhes feladatra vállalkoztak a könyv megírásával, de a megbízásuknak sikerrel tettek eleget. Munkájuk hiányt pótló, nagyon jól használható gyakorlati kézikönyv, amelyet nemcsak a kezdő tanárok, hanem a tárgyat régebben tanító kartársaink is eredményesen forgathatnak.

(Tankönyvkiadó; 1964. 152. oldal, 63 ábra.)

Tóth Balázs

Czapáry Endre—Horvay Katalin—
Reiman István—dr. Soós Paula:

GEOMETRIAI FELADATOK GYŰJTEMÉNYE

Tankönyvkiadó, 1964. — 632 oldal.

Megjelent végre ez a régóta ígért, várva várt és hosszú ideje készülő könyv is! Örven-dező meglepetéssel lapozgatjuk: kézikönyv alakban, egész vászonkötésben, jó papíron, 563 szép ábrával adták ki; s méreteihez képest viszonylag olcsón, 49 Ft-ért kapható. Ezúttal mindössze 5000 darabot nyomtak belőle. De nem kell különösebb jóstehetség hozzá, hogy előre megmondjuk: hamarosan újra ki kell adni. Sőt, ha majd megismerik, bizonyosan kapva kapnak rajta a külföldi kiadók is.

Mert a könyv tartalmában is meghaladja várakozásainkat. Ennyire gazdag s amellett igényes, színvonalas geometriai tárgyú feladatgyűjtemény még nem jelent meg magyar nyelven. Méltán sorakozik az utóbbi években örvendetesen gyarapodó olyan matematikai tárgyú könyveink mellé, amelyek sok segítséget adnak a mindennapi munkánkhoz. Ez a könyv pl. azonkívül, hogy jól kiegészíti az általános és középiskolai tankönyveink feladatanyagát, nagy segítséget ad geometriai ismereteink elmélyítéséhez és alkalmazásához, bármilyen szinten. Méltó társa lehet ez a gyűjtemény Hajós György Bevezetés a geometriába c. nagysikerű könyvének is.

Az első részében 3958-ig sorszámozott feladatokat találunk, 292 oldalon. (A feladatok tényleges száma ennél jóval több, hiszen pl. a 3843. feladatban a)-tól x)-ig találunk egy

témakörön belül eltérő problémákat.) A feladatokat a következő fő tárgykörök szerint csoportosították a szerzők: Síkgeometria; Térgeometria; Trigonometria; Koordináta-geometria. E tárgykörökön belül további csoportosítást találunk a témák szerint.

A szerzők a lehetőségekhez mérten fokozatosan nehezedező rendbe, valamint az egymásra épülés szerint csoportosították a feladatokat. Minden témakörben bőven található számítási, szerkesztési és bizonyítási feladat is. Figyelmet érdemel a feladatok tömör, mégis világos megfogalmazása. A rövid szövegezés — és a félreértés elkerülése — érdekében már itt, az első részben, 115 ábrát alkalmaznak a szerzők.

A Megoldások képezik a könyv nagyobbik részét. Pedig igen sok feladat megoldásaként csupán egy számot találunk, a végeredményt, máshol egy félmondatos választ, illetve utalást valamely korábban kissé részletezett megoldásra, vagy csupán annak gondolatmenetére. A terjedelmes megoldás egészen ritka, azokat magyarázó ábrák helyettesítik. Így lett az ábrák száma itt, a második részben, 448(!).

Ezért remélhetjük, hogy a feladatok megoldásának közlése nem teszi majd feleslegessé a gyűjtemény olvasójának aktivitását, inkább csak megnyugtatólag hat helyesléssel, illetve megszabadítja az olvasót a kilátástalan tépelődésektől, amikor egyedül már nem boldogul.

Melegen ajánljuk ezt a gyűjteményt mindazoknak, akik tanulják a geometriát — köztük a pedagógusoknak, akik tanítják s ezért tanulják mindig újra —, de azoknak is, akik szórakozást, felüdülést, logikai örömet keresve szeretnek foglalkozni a geometria színes, változatos, gyakran meglepő problémáival. Ebben a könyvben szinte kimeríthetetlen kincsesbányára találunk.

Dr. Gazsó István

SEGED FELSZABADULÁSÁNAK BIBLIOGRÁFIÁJA

Összeállította: Szabó Imre

Az utóbbi évek gyakorlata azt bizonyítja, egyes évfordulók alkalmából megjelenő helyi kiadványok — országosan — igen vegyes színvonalat képviselnek. Felszabadulásunk 20. évfordulójára Szegeden elsőnek Szabó Imre munkája jelent meg a Somogyi Könyvtár gondozásában. A bibliográfia egészét tekintve, hasznos, értékes munka, szerzője úttörő szerepre vállalkozott elkészítésével. Ez az úttörő jelleg a bibliográfia — sajnos létező — hibáinak egy néhányát jelentéktelenné teszi.

Amit a bibliográfia tartalmaz, az kiállja a város és a korszak ismerőinek bírálatát. A bibliográfia fejezetekre történő felosztása is elfogadható, bár egyes művek besorolása vitatható. Csak dicséret illeti az összeállítót, hogy nem elégedett meg a könyvek és folyóirat cikkek feldolgozásával, hanem — az adott esetben helyesen — feldolgozta a Somogyi Könyvtár gazdag plakát gyűjteményét is. A korabeli rendeletek, a szovjet városparancsnok utasításai stb. először plakátokon jelentek meg, a bibliográfia nem nélkülözhetette ezeket. Szépirodalmi művekkel bővíteni — pontosabban szólva: teljesebbé tenni — a bibliográfiát értékes elgondolás volt, hasonlóképpen az egyes munkák tartalmi ismeretése is. Vannak, akik vitatják, hogy egyes események tárgyalásánál helyes volt-e túlmenni a helytörténeti anyagon és az eseményeket földrajzilag nagyobb területre kiterjedve tárgyaló munkákat is felsorolni. Lehet, hogy a *csak* bibliográfiai szempont szerint ez hiba volt, de a történelem iránt érdeklődők és szakértők szerint minden bizonnyal rendkívüli értéke a bibliográfiának, mert „a város története csak egy kis része az ország történetének, csak együtt érthetők meg” — véleményünk szerint helyes — szemléletet tükröz.

Nem akarjuk a teljességet számonkérni az összeállítótól — bár megtehetnénk, mert — valószínűleg véletlenül — lemaradt az „ajánló” szócika a címlapról, de talán így jobb is: mert ha nem is tartalmazza a város felszabadulásával kapcsolatos teljes anyagot —, de minden esetre sokkal többet, mint amennyit egy ajánló bibliográfiától várnánk. Van azonban egy súlyos hiányossága: a városi levéltár anyagát nem feldolgozni annyit jelent, mint lemondani a teljes értékű tájékoztatásról. A levéltár nagyszámban őriz a korszak tárgyalásánál nélkülözhetetlen dokumentumokat. Egyes szegedi intézmények és kutatók is őriznek értékes dokumentumokat — néhol fontosabbakat is, mint amilyenek a bibliográfia egyes tételei.

Tudnánk említeni jelentős számban fel nem dolgozott munkákat, cikkeket, de egy láthatóan nem teljesebb törekvő bibliográfiával szemben — ez rosszindulatú fontoskodás lenne. Mégis megemlítjük, hogy „Szépirodalom” c. fejezetben csak 19 alkotást felsorolni bizony nagyon kevés, vázlatnak sem elegendő, különösen akkor nem, ha figyelembe vesszük, hogy nem csak a történelem átélésétől íhletett alkotásokat tartalmaz, hanem későbbi években születetteket is.

Már szóltunk az egyes munkák rövid tartalmi ismertetéséről: nagy könnyítés ez a tájékozódó olvasónak és kutatónak egyaránt. Nem világos azonban, hogy milyen elbírálás alapján születtek a magyarázatok: több eset-

ben nem világos, sőt két értelmű a cím — magyarázat még sincs, és fordítva: egy értelmű címek után is találni magyarázatot. Helyes lett volna a magyarázatoknál — ahol erre szükség van, mint pl. Paál Jób könyvééről — felhívni a figyelmet a munka hibás adataira is.

Lehet vitatkozni a bibliográfia szerkesztés módja felett, de egyértelműen ítélkezni nem. Egyes munkákat tartalmi összetettsége folytán egy fejezetekre felosztott bibliográfiában — valóban többször is lehet, kell! — szerepeltetni — hátránya az, hogy sok helyet és papírt igényel, de igen jól használható. Más felosztás esetén — mint pl.: összefoglaló munkák, csak egyes eseményekkel foglalkozó művek stb. ezt el lehetett volna kerülni —, de a használhatóság, a könnyű áttekintés szenvedett volna csorbát. Szabó bibliográfiája így is tartalmaz kb. 500—500 cikket, plakátot és könyvet.

A kötet második felében található dokumentumgyűjtemény (44 oldalnyi plakát és újság fotomásolat) jól kiegészítő, történelmszakos gyakorló pedagógusok számára valószínűleg aranybánya. Ami innen hiányzik, az néhány újságcikk és irattári dokumentum másolata.

Ha egy mondatban foglalnánk össze a kiadványról alkotott véleményünket, akkor az így szólna: az igen gyéren megjelenő, a város legújabbkori történetével foglalkozó munkák száma egy értékes, jól használható bibliográfiával gyarapodott: ha évek múlva lesz folytatása, akkor azonban az összeállító igyekezzen jobban a teljességre törekedni.

Munz Károly

Baer—Grönke:

**BIOLÓGIAI VIZSGÁLÓDÁSOK
MUNKAMÓDSZEREI TANÁROK ÉS
TERMÉSZETKEDVELŐK RÉSZÉRE**
(Biologische Arbeits-techniken für Lehren und Naturfreude)

Kiadó: Volk und Wissen Volkseigener Berlin. 344 oldal, 181 ábrával, műbőr kötéssel: 16,50 RM.)

A mű több intézet biológus szakmódszertanának hosszú éveken keresztül történt együttműködése során készült el. Részletes utasításokat tartalmaz a szertári anyagra vonatkozóan, többek között a begyűjtésre, meghatározásra, növények és állatok preparálására. Az olvasó ezenkívül tanácsokat kap a laboratóriumi és a mikrobiológiai munkához, továbbá a növények szétszedéséhez és állatok boncolásához, valamint adatokat a vegyszerek alkalmazásához. Az érdeklődő ezenkívül közelebbi részleteket ismerhet meg az optikai eszközökről (mikroszkóp, mikrofotográfia,

mikropreparátumok készítése), a kirándulási felszerelésekről, biológiai objektumok, modellek készítéséről, fényképezésről és vetítésről, fehér-fekete, színes és rajzos diafilmek készítéséről. A növények és állatok gondozásáról szóló fejezet igen sok adatot tartalmaz az élsarokról, ennek berendezéséről és szobanövényekről, akváriumokról, terráriumokról, inszektáriumokról, ezeknek ápolásáról és kezeléséről. A biológus tanár adatokat talál itt az előadóterem berendezésére, táblai rajz és szemléltető kép készítésére, iránymutatást a tudományos munkásság megkezdéséhez, valamint a szertár fejlesztésére és karbantartására vonatkozóan.

A magyar szakirodalomban sajnos, hiányzik ilyen összefoglaló jellegű, a tanár gyakorlati munkáját segítő könyv. A gyakorlat egyes területeit feldolgozó mű jelent meg szép számmal — sajnos nagy részük könyvkereskedésben már nem kapható. A mind sürgetőbbé váló gyakorlati képzés megköveteli, hogy különböző területeken dolgozó szakemberek fogjanak össze és ehhez hasonló, de természetesen magyar talajba ültetett kompendiumot adjanak a biológiát oktató tanárok és szép számmal levő természetkedvelők kezébe. Addig is igen ajánlatos, hogy az érdeklődők ezt a munkát tanulmányozzák és alkalmazzák a szemléltető, kísérletező oktatásukban, gyűjtő, szertárfejlesztő és természetkutató tevékenységük során.

Dr. Körtvélyessy László
egyetemi adjunktus

SZEGEDI KÉPESKÖNYV

Szeged M.J. Városi Tanácsának Idegenforgalmi Hivatala újabb kiadványában mutatja be az egyre fejlődő és idegenforgalmi szempontból is híresebbé váló Szeged arcúlatát. E kis kiadvány szervesen kapcsolódik a már eddig megjelent Szegedről szóló útikönyvekhez és ismertetőkhöz, s kiegészíti azokat.

A Szegedi Képeskönyvet Németh István szerkesztette, a hangulatos bevezető szöveg Ruffy Péter munkája. Aki könnyed stílusával, mondanivalóival ragadja meg az olvasót. E könyvecske az eddig megjelent kiadványoktól eltérően színesen ismerteti a város történetét, Szeged kincseit, látnivalóit és bemutatja a régi szegedi embereket a mai tudósokig. A könyv elolvasása után szinte várja az olvasó, hogy a bemutatott várossal és annak lakóival minél hamarabb megismerkedhessen.

„Ezt a Szegedi Képeskönyvet — amint a szövegből is olvashatjuk — hívogatásnak szánta a kiadó...” Bemutatni idegeneknek milyen is ma igazában Szeged. Jöjjenek el, is-

merjék meg ezt a fejlődő és egyre híresebbé váló várost, melynek neve az évenként tartandó szabadtéri játékok miatt az országhatáron kívül is ismertebbé válik. Ezt a célkitűzést e kiadvány el is éri, mert Szeged városát szebbnél szebb képekben mutatja be. A képek kiválogatásánál a szerkesztő bizottságot az a cél vezette, hogy Szeged városának egy-egy jellegzetes arculatát mutassa be, hogy az az idegen, turista, aki e várost meglátogatja, a bemutatott városrészeket fel is keresse.

A szép kivitelű, finom papírból készült könyvecskét az olvasó nagy érdeklődéssel forgatja, és gyönyörködik a városrészeket és életert bemutató szép képekben. Sajnos, meg kell mondanunk, hogy egyes képek nem a legmegfelelőbb nyomásúak, márpedig e szép kis könyvecske megérdemelte volna a gondosabb nyomást és a helyesebb színkiválasztást. Egyes képek kissé élettelenek is. Már pedig a cél az lenne, hogy Szegedet idegenforgalmi szempontból mutassa be a maga lüktető életével, és ehelyett néhol üres, kihalt utcárszleteket láthatunk. Mindezek az apró hibák a kiadvány értékét nem csökkentik, s ha újabb kiadásra kerülne sor, ezeket ki lehetne küszöbölni.

A Szegedi Képeskönyvet nemcsak idegenek és turisták forgathatják, hanem az általános és középiskolákban tanító nevelők is. Különösen a földrajz szakos tanárjainknak nagy hasznot nyújt e képeskönyv, és felhasználhatják Szeged tanításakor, valamint tanulmányutak szervezésekor. Ezért kartársaink figyelmébe ajánljuk ezt a Szegedről szóló újabb kiadványt.

(Szeged M.J. Város Tanácsának Idegenforgalmi Hivatala. 1964. 98 oldal.)

Klebiczki József

SZÉCHENYI ISTVÁN VÁLOGATOTT ÍRÁSAI

Szerkesztette, magyarázta és a bevezető tanulmányt írta: Barta István

Az antológia, amelyet Barta István Széchenyi halálának centenáriuma alkalmával tett az olvasók és a történészek asztalára, nem kevesebbnek, mint annak igényével látott napvilágot, hogy az elmúlt évtizedek meghamisított Széchenyijével az igazit, a merész reformert, a nagy alkotót és országépítőt állítsa szembe, akit méltán övezhet a mai és az eljövendő nemzedékek tisztelete is. Minthogy az igazi Széchenyi — a szerző szavait idézve — „alkotó tervein, kezdeményezésein és alkotásain keresztül” közelíthető és érthető meg, a kötet a roppant hagyatéknak elsősorban ama

darbjait foglalja össze, amelyek a legélesebben világítanak be Széchenyi alkotó műhelyébe. Így először is a nagy utazások idején kelt naplókából, majd a hazatérést követő időkben írott levelekből és munkákból olvashatunk részleteket. A kiválasztott részek meggyőzően dokumentálják a szerző által képviselt koncepciót: azokat végigolvasva lehetetlen meg nem látnunk, hogy Széchenyi egyéniségének legjellegzetesebb vonása a mélységes konstruktivitás, melyhez egy már-már határokat sem ismerő, valószínűtlenül széles skálán mozgó tettvágy társult. Még inkább erősödik ez a benyomásunk, ha a Széchenyi nagy, érett műveiből, a Hiteleből, a Világból és Stádiumból vett részeket olvassuk, amelyek meglehetősen bőséggel kerültek a kötetbe. Ezek a részek keresztmetszetet adják mind a három műnek, s lehetőségét adják annak, hogy pontos fogalmakat alkothassunk azokról az eszmékről, amelyek gondolatrendszerének meghatározói voltak. Ezeket olvasva szinte cáfolni is felesleges a Széchenyi „agrárkapitalizmusá”-ról szóló, merőben téves és egyoldalú elméletet. Jelentős helyet kapnak a kötetben az 1830-as évek közepétől az 1840-es évek végéig eltelt idő alatt írott művek is. Ezek az írások sokrétűen dokumentálják munkásságát. Segítségükkel nyomon követhetjük a gazdasági élet felvirágoztatása, a dunai gőzhajózás, a Tiszavölgy rendezése, a nemesség megadóztatása körül kifejtett tevékenységét, a magyar nyelv érvényre juttatásáért folytatott harcát, az erőszakos magyarosítás és a nacionalista túlkapások elleni fellépését és a Kossuthal folytatott vitát, melyet különösen gazdagon dokumentál a szerző. Külön is érdemesek figyelmünkre azok a művek, melyek Széchenyi 48-cal, a forradalommal kapcsolatos állásfoglalását tükrözik. Ezek jelentősége annál nagyobb, mert — mint ismeretes — a múltban, a legnagyobb hamisítások épp ekörül történtek. A kötet utolsó lapjai a döbblingi hagyatéknak legértékesebb részeit mutatják be. Ezekből a lapokból a „Nagy magyar szatíra” és az „Ein Blick” Széchenyijét ismerhetjük meg, aki már teljesen leszámolt a Habsburgok iránt táplált illúziókkal, fejükre olvasva az évszázados bűnlajstromot, gyilkos gúnnyal veti bíráló alá az abszolutizmus korrupt és rohadt rendszerét, vitriolba mártott tollal teszi csúfondaróssá Bach Sándor dicstelen alakját.

Külön értéke a kötetnek az elé írt előszó és tanulmány, mely Ariadne-fonálként szolgál a Széchenyi kérdés labirintusában. Az utóbbiról, mely műfaját tekintve életrajzi esszé, külön is hangsúlyoznunk kell, hogy ebben a minőségben kiváló, s a magyar történelmi irodalom klasszikus alkotásai közé sorolható.

Budapest, 1959. Gondolat Kiadó. 460 l.

Kávássy Sándor